

**BASLAWISH KASS OQIWSHILARININ DORETIWSHILIK UQIPLILIGIN
RAWAJLANDIRIDIN PEDAGOGIKALIQ IMKANIYATLARI****Azatbaeva Aynura Adilbaevna** – *assistent oqitwshi*aynuradilbaevna@gmail.com*Ajiniyaz atundagi Nókis mámleketlik pedagogikalq instituti***ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ
СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ****Азатбаева Айнура Адилбаевна** – *ассистент преподаватель**Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза***PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING THE CREATIVE
ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS****Azatbaeva Aynura Adilbaevna** – *assistant teacher**Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz*

Tayanch soʻzlar: boshlangʻich taʼlim, ijodiy qobiliyat, ijodiy fikrlash, ijodiy topshiriq, mustaqil faoliyat, muammoli taʼlim.

Rezyume. Maqolada boshlangʻich sinf oʻquvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari yoritilgan. Ijodiy qobiliyatni shakllantirishda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, muqobil yechimlar topish va ijodiy topshiriqlardan foydalanishning ahamiyati asoslangan. Shuningdek, ijodiy topshiriqlarni samarali tashkil etish usullari tahlil qilingan.

Ключевые слова: начальное образование, творческие способности, творческое мышление, творческое задание, самостоятельная деятельность, проблемное обучение.

Резюме. В статье освещаются педагогико-психологические основы развития творческих способностей учащихся начальных классов. Обоснована роль самостоятельного мышления, анализа проблемных ситуаций, поиска альтернативных решений и использования творческих заданий. Рассмотрены эффективные методы организации творческой деятельности учащихся.

Key words: primary education, creative abilities, creative thinking, creative task, independent activity, problem-based teaching.

Summary. The article examines the pedagogical and psychological foundations of developing creative abilities in primary school students. The importance of independent thinking, analyzing problem situations, finding alternative solutions, and using creative tasks is substantiated. Effective methods of organizing students' creative activities are also discussed.

Kirisiw. Bilimlendiriwdiń jańa mazmunı biziń aldımızda turǵan baslı wazıypa oqıwshılardı hár tárepleme rawajlangan, erkin pikirlewshi, bilimli, sanalı kámil insan etip tárbiyalawǵa qaratılǵan. Ásirese, baslawish bilimlendiriw basqışında oqıwshınıń bilim alıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵın, izleniwshi, belsendiligin hám dóretiwshilik uqıplılıǵın qalıplestiriw keyingi bilim alıw basqışları ushın zárúr pedagogikalq tiykar bolıp tabıladı.

Ózbekstan Respublikasında bilimlendiriw sapasın arttırıw, zamanagóy bilimlendiriw talaplarına juwap beretuǵın, erkin pikirleytuǵın hám dóretiwshilik potencialı joqarı bolǵan shaxstı qalıplestiriwge ayırıqsha itibar berilmekte. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2023-jıl 26-maydaǵı “Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw ministrligi hám onıń sistemasındaǵı shólkemler iskerligin nátiyjeli shólkemlestiriw ilajları haqqında”ǵı PP–79-sanlı pármanında ulıwma orta bilimlendiriw tarawında oqıwshılardıń ruwxıy-ádep-ikramlılıq, intellektual hám fizikalıq rawajlanıw dárejesin jáne de kóteriwge baǵdarlangan birden-bir mámleketlik siyasattı ámelge asırıw wazıypaları belgilengen [2].

Sonıń menen birge, Prezidentimizdiń “Ózbekstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasın tastıyqlaw haqqında”ǵı 2019-jıl 29-apreldaǵı PP–5712-sanlı pármanında mektep bilimlendiriwın uzaq múddetli rawajlandırıwdiń tiykarǵı baǵdarı etip belgilep berdi [1]. Bul hújjet bilimlendiriw sapasın arttırıw, oqıwshılardıń zamanagóy bilim hám kónlikpelerin qalıplestiriw menen

birge, bilimlendiriw mazmunın zamanagóy talaplar tiykarında jetilistiriwdiń strategiyalıq tiykarların jaratadı.

Baslawish klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik uqıplılıǵın rawajlandırıw máselesi tek ǵana belgili bir pán sheńberindegi metodikalq másele emes, al bilimlendiriw procesiniń shaxsqa baǵdarlangan mazmunın támiyinleytuǵın áhmiyetli pedagogikalq másele sıpatında qaraladı. Dóretiwshilik uqıplılıq oqıwshınıń tayar bilimdi qaytalawı menen sheklenbey, bilimdi jańa jaǵdaylarda qollanıwı, óz pikirin erkin bildiriwı, mashqalanı birneshe jaqtan kórip shıǵıwı, alternativ sheshimlerdi usınıwı hám jańa ideyalar jaratıwı menen dálillenedi.

Mektep sharayatındaǵı dóretiwshilik uqıplılıq – bul eki tárepleme process: oqıtıwshı hám oqıwshı. Dóretiwshilik penen isleytuǵın oqıtıwshı oqıwshını rawajlandırıw, qısqa waqt ishinde joqarı nátiyjelerge erisedi. Bul usıl júdá itibarlı qatnastı talap etedi, sebebi jumıs tek bir sabaqta ǵana emes, al barlıq sabaqlarda alıp barıladı. Bunday qatnas oqıwshınıń bilim alıwǵa bolǵan ishki motivaciyasın kúsheytiwge, óz kúshine bolǵan isenimin arttırıwǵa hám dóretiwshilik iskerlikke belsendi qatnasıwına imkaniyat jaratadı.

Sonlıqtan, baslawish klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik uqıplılıqların rawajlandırıw oqıw procesiniń mazmunı, metodları hám shólkemlestiriw túrleri menen tıǵız baylanıslı.

Ádebiyatlar analizi. Baslawish klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik uqıplılıqların rawajlandırıw pedagogika, psixologiya hám oqıtıw metodikası tarawlarınıń óz ara

baylanısı tiykarında úyreniletuǵın quramalı másele bolıp tabıladı. Dóretiwshilik uqıplıq oqıwshınıń bilimdi ózlestiriwi menen birge sol bilimlerdi jańa jaǵdaylarda qollanıwı, mashqalalardı standart emes usıllarda sheshiwi, óz ideyaların usınıwı hám olardı ámelge asırıwǵa umtıluwı menen belgilenedi.

D.B.Bogoyavlenskaya dóretiwshilik qábiiletlerdi izertlewde intellektual belsendiliktiń áhmiyetine ayrıqsha itibar beredi. Onıń pikirinshe, dóretiwshilik iskerlik tayar úlginı qaytalaw menen sheklenbey, al shaxstıń óz betinshe izleniwine hám jańa sheshimlerdi tabıwına tiykarlanadı [3]. Bul jaǵday baslawısh klass oqıwshılardıń beriletuǵın tapsırmalardıń mazmunı da tek bir durıs juwapqa baǵdarlanıwı emes, al túrli sheshimlerdi izlewge múmkinshilik beriw kerek ekenligin kórsetedi.

V.N.Drujinin qábiiletlerdi shaxs iskerligi hám individual ózgeshelikleri menen baylanısı halda qaraydı. Qábiiletlerdiń rawajlanıwı adamnıń belsendi iskerligi menen támiyinlenedi. Sol sebepli oqıwshınıń dóretiwshilik uqıplılıǵın rawajlandırıw ushın onı oqıw procesiniń belsendi qatnasıwshısına aylandırıw zárúr [4]. Bul oqıtıwshıǵa hár bir oqıwshınıń múmkinshiligin esapqa alıw, tapsırmalardı individual hám differencial túrde shólkemlestiriw wazıypasın júkleydi.

Dóretiwshilik hám pikirlewdiń óz ara baylanısı da bul máseleńiń teoriyalıq tiykarın quraydı. A.N.Luk dóretiwshilik procesin pikirlew menen tıǵız baylanısta qaray, jańa ideyanıń payda bolıwı, mashqalanı basqasha kóriw hám onı sheshiwdiń jańa jolların izlewdiń áhmiyetin atap ótedi [5]. Sol sebepli baslawısh klass sabaqlarında oqıwshınıń pikirlew belsendiligin arttırıwshı ashıq sorawlar, mashqalalı jaǵdaylar, salıstırıw hám boljaw sıyaqlı tapsırmalardan paydalanıw maqsetke muwapıq.

Dóretiwshilik rawajlandırıwda oqıtıwshınıń kásiplik hám pedagogikalıq dóretiwshiligi de úlken áhmiyetke iye. V.A.Kan-Kalik hám N.D.Nikandrov pedagogikalıq dóretiwshilik oqıtıwshınıń kásiplik iskerliginiń áhmiyetli bólegi sıpatında qaraydı [6]. Oqıtıwshı sabaq procesin bir ǵana tayar sxema boyınsha emes, al oqıwshılardıń qızıǵıwshılıǵı, jas ózgesheligi hám oqıw jaǵdayına qaray ózgertip shólkemlestire alıwı kerek.

Oqıwshınıń oqıw iskerligindegi belsendiligi dóretiwshilik qábiiletlerin rawajlandırıwıń zárúrli shártlerinen biri bolıp esaplanadı. G.I.Shukina oqıwshılardıń biliw iskerligi máselesi boyınsha oqıw procesinde oqıwshınıń óz betinshe iskerligin kúsheytıwdiń áhmiyetine ayrıqsha itibar bergen [7]. Bul jaǵdayda oqıtıwshı oqıwshıǵa tayar juwaptı bermesten, onı izleniwge, pikir almasıwǵa hám óz sheshimin tiykarlawǵa baǵdarlawı kerek.

L.S.Vıgotskiydiń sózi menen aytqanda, dóretiwshilik qábiilet dep insannıń jańa nárse jaratatuǵın iskerligine aytamız. Solay etip, oqıwshılardıń jumısı, eger onıń nátiyjesi jańalıqqa iye bolǵan ónim bolsa, dóretiwshilik jumısı dep ataw múmkin [8]. Álbette, mektep oqıwshıları massalıq túrde jámiyetlik jańalıqqa hám áhmiyetke iye bolǵan ónimler jarata almaydı, sonlıqtan dóretiwshilik qábiiletin bunday anıqlamasın, onıń ústine baslawısh klass oqıwshıları ushın qabıl etiw múmkin emes. Novator-oqıtıwshı I.P.Volkovtiń jazıwınsha, kishi jastaǵı oqıwshınıń dóretiwshiligi – bul onıń ózine tán ónim, buyım jaratıwı bolıp, olar ústinde islew procesinde ózlestirilgen bilim, kónlikpe, uqıplıqlar óz betinshe qollanıladı [9].

Sonday-aq, baslawısh klaslarda oqıwshılardıń dóretiwshilik uqıplılıqların rawajlandırıw eń áhmiyetli pedagogikalıq wazıypa sanaladı. Bala tapsırmanı óz kúshi menen orınlap, tabısqa jetken waqıtta, onıń óz-ózine bolǵan isenimi hám qızıǵıwshılıǵı jáne kúsheyyedi. Sonlıqtan oqıw procesindegi tapsırmalar jenilden quramalıǵa qaray basqıshpa-basqısh beriliwi hám hár bir qádemde oqıwshınıń óz betinshe izleniwı menen erkin sheshim qabıl etiwine jaǵday jasalıwı kerek.

Talqılaw hám nátiyjeler. Baslawısh klass oqıwshılardıń dóretiwshilik uqıplılıǵın rawajlandırıw máselesin teoriyalıq-metodologiyalıq jaqtan úyreniw bul process quramalı hám kóp komponentli pedagogikalıq hádiyse ekenligin kórsetedi. Dóretiwshilik uqıplılıqtı rawajlandırıwda oqıwshılardıń dóretiwshilik tapsırmalar tek bilimdi qaytalaw emes, al onı jańa jaǵdayda qollanıw, birneshe sheshim variantın usınıw hám óz pikirın tiykarlaw múmkinshiligin beriw kerek. Oqıtıwshı bolsa bul proceske baǵdarlawshı sıpatında qatnasıp, oqıwshınıń óz betinshe izleniwine sharayat jaratıwı zárúr.

Dóretiwshı tapsırmalı sabaqtı shólkemlestiriwdiń bul sxematikalıq jobası ol yamasa bul oqıw procesine qarap tolıq yamasa bir bólimi orınlanadı. Olarda birewleri óz sheshimleri ushın dáslep juwmaqlardı, nızam hám teoriyanı talqılawdı, basqaları faktlerdi ulıwmalastırıwdı talap etedi, úshinshileri hádiyselerdi, túsiniqlerdi salıstırıwǵa kóbirek súyenedi.

Dóretiwshilik tapsırmalardı orınlawda tómendegilerge ámel etiliwi kerek:

- oqıwshılar belgili bilimler sheńberinen ózlerine jetispeytuǵınların anıq shegaralap alıwı, yaǵnıy belgisiz tapsırmalardı biliwi talap etiledi;
- oqıtıwshı jańa bilimge mıtájlik oyatıwshı dóretiwshilik tapsırmanı sabaqtan aldın joybarlastırıwı;
- hár bir oqıwshınıń hám pútkil klastıń jeke psixologiyalıq imkaniyatların qatań esapqa alıwı;
- dóretiwshilik tapsırma beriwdi sabaqtıń qálegen basqıshında ámelge asırıwı shólkemlestiriwı;
- dóretiwshilik tapsırma beriw ushın qural sıpatında muǵallimniń sózi, sabaqlıq materialı, oqıwshılardıń baqlawları, nátiyjeleri, bilimlendiriwdiń texnikalıq quralları kórsetiw talap etiledi.

Álbette, dóretiwshilik tapsırmalar sorawlar, tájiriybeler hám ámeliy shınıǵıwlar orınlaw tiykarında jaratılıwı múmkin. Bunıń ushın muǵallım biliw wazıypalarına “Faktlerdi salıstırıń”, “Faktlerdi ulıwmalastırıń” túrindegi talaplardı qoyadı.

Dóretiwshilik tapsırmalardıń bul túrleri shártli túrde ajratılǵan bolıp, ámelde oqıwshılar bir túsiniktiń ózin úyreniwde faktlerdi analizlew hám sintezlewdi salıstırıw hám ulıwmalastırıw menen birge alıp baradı. Biraq, atap ótilgen pikirlew usıllarınan biri – túsiniq jetekshi orında turadı. Dóretiwshilik tapsırmalar berilgennen keyin, muǵallım oqıwshılardı jáne de pikirlewge, biraq endi boljaw, talqılaw hám juwmaq shıǵarıwǵa baǵdarlaydı. Bilim alıw máselelerin alǵa qoyıw hám olardı sheshiw procesleri úziksiz shınır sıyaqlı birigip ketedi. Sebebi, dóretiwshilik tapsırmalardı oqıwshılardı berer ekenbiz, bir waqıttıń ózinde onı orınlawǵa kirisemiz. Bul bolsa, óz gezeginde, jańa tapsırmanı keltirip shıǵaradı.

Dóretiwshilik tapsırma shınıǵıwları oqıwshılar tapsırmanı orınlay alatuǵın bolǵanda ǵana qollanıladı. Bunday shınıǵıwlar sabaqlıqlarda kóp berilgen. Onda

berilgen tapsırmanı orınlaw barısında oqıwshılar jańa bilimler menen qurallandırıladı. Dóretiwshilik tapsırmalardan jana temanı ózlestiriw menen birgelikte bilimlerde keńeytiw hám bekkemlewde de paydalanıw múmkin. Demek, sabaqlıqlardı jetilistiriw, olardı shınıǵıwları zaman talapları tiykarında shólkemlestiriw búgingi kúnniń áhmiyetli wazıypalarınan biri esaplanadı. Bunı menen oqıwshınıń oy-pikirin rawajlandırıwǵa qaratılǵan dóretiwshilik mazmundaǵı tapsırmalarınıń salmaǵın artırıw, olardı belgili sistema tiykarında ápiwayıdan quramalıǵa ótiw principine ámel etiw nátiye beredi.

Juwmaq. Ulıwma alǵanda, baslawısh klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik uqıplılıǵın rawajlandırıwdıń nátiyjeliligi oqıw mazmunı, pedagogikalıq múnásibet, oqıwshınıń individual ózgeshelikleri, ishki motivaciyası hám zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalardıń óz ara baylanıslı túrde shólkemlestiriliwine baylanıslı. Usı tiykarǵa súyengen halda baslawısh bilimlendiriwde dóretiwshilikke baǵdarlangan oqıw ortalıǵın jaratıw oqıwshınıń tek búgingi oqıw jetiskenliklerin emes, al onıń keyingi bilim alıwı hám sociallıq iskerligi ushın zárúr bolǵan dóretiwshilik potencialın da rawajlandırıwǵa xızmet etedi.

Ádebiyatlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF–5712-sonli “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi PF–79-sonli “Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
3. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. Учебн.пособие. – Москва: «Академия», 2002.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: «Питер», 1999.
5. Лук А.Н. Мышление и творчество. – Москва: «Политиздат», 1976.
6. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - Москва: «Педагогика», 1990.
7. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: Учебн.пособие для студентов пед. институтов. – Москва: «Просвещение», 1979.
8. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Изд-во «Смысл»; Изд-во «Эксмо», 2005.
9. Волков И.П. Приобщение школьников к творчеству: Из опыта работы. – Москва: «Просвещение», 1982.